

Taufer, Jaroslav

**Diskuse o knize "Dialektický materialismus" a o osnovách kursů
dialektického materialismu na katedře dialektického a historického
materialismu v Brně**

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada
filozofická. 1955, vol. 4, iss. B3, pp. 117-120*

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106427>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

o významu filosofie Ibn-Síny, o Karlu Marxovi a j. a s řadou recenzí a zpráv). V téměř roce vyšel z katedry překlad Cornforthovy knihy »Na obranu filosofie«.

Ve školním roce 1954/55 se usiluje o další prohloubení práce. Katedra připravila hlavní referát a diskusní příspěvky pro celofakultní konferenci o Masarykovi a masarykismu, a samostatné filosofické číslo Sborníku prací filosofické fakulty. Další články a recenze jsou publikovány i v jiných časopisech a v denním tisku. Pro nakladatelství ČsAV se připravuje do tisku rozsáhlý spis Logika a dialektika, v rukopise je dokončen překlad Lockeova spisu Jak vésti svůj rozum, částí učebnice starověkých dějin, pracuje se na překladu Lockeova spisu Essay o lidském rozumu atd. Členové katedry účinně pracují i v Československé společnosti pro šíření vědeckých a politických znalostí, v katedře dialektického a historického materialismu večerní university marxismu-leninismu, v obvodní poradně a studovně marxismu-leninismu a pod.

V tomto školním roce se katedra rozšířila o dva asistenty, specialisující se na etiku (historický materialismus) a na dějiny české filosofie. Tak katedra dosáhla toho, že má obsazeny všechny nejdůležitější filosofické disciplíny a že každý její člen se perspektivně specialisuje. To je jistě velký klad ve srovnání s celým předchozím vývojem katedry, i když katedra musí teď pečovat zejména o to, aby všichni její členové dosáhli potřebné odbornosti. Proto katedra zaměřuje hlavní pozornost na soustavnou práci výzkumnou. Členové katedry mají dlouhodobé plány, většinou zaměřené na kritiku české i zahraniční filosofie buržoasní (jde o rozbor a kritiku pragmatismu, českého pozitivismu a masarykismu ve filosofii). Vedle toho se pracuje na vysokoškolské učebnici logiky. Je dbáno toho, aby se pracovníci neříštili, nebyli drobnějšími úkoly odváděni od hlavního tematu, a aby v průběhu práce byla zajištěna pomoc celé katedry. Kontrola práce je prováděna tak, že jsou pravidelně katedře předkládány zprávy o postupu prací; dílčí výsledky, o nichž se referuje, jsou prodiskutovávány.

Přehlížíme-li desetileté výsledky filosofické práce na naší fakultě, nelze nevidět jistý růst, který je obrazem vývoje naší společnosti. Nejdůležitějším kladem je tu jistě okolnost, že se stále pokračuje v nastoupené cestě k marxistické filosofii, a že se zdá, že se již znenáhla překonává i stagnace vědecká, i když trvají některé objektivní překážky, jako přemíra úkolů, zvláště pedagogických a organizačních. Nelze však zapomenout, že tam, kde dříve stáli profesori a docenti, je dnes jediný docent a asistenti. Proto má-li katedra v novém desetiletí našeho svobodného života plně dostát velkým úkolům, které filosofii ukládá náš společenský život, musí především zajistit růst všech svých členů. Vztahy kolektivní spolupráce a celý duch činnosti na katedře tomu jistě pomohou.

Jiří Cehl

DISKUSE O KNIZE „DIALEKTICKÝ MATERIALISMUS“ A O OSNOVÁCH KURSŮ DIALEKTICKÉHO MATERIALISMU NA KATEDŘE DIALEKTICKÉHO A HISTORICKÉHO MATERIALISMU V BRNĚ

Katedra dialektického a historického materialismu university v Brně věnovala své veřejné zasedání dne 14. prosince 1954 posouzení knihy »Dialektický materialismus«* a diskusi o osnovách výuky dialektického materialismu na vysokých školách.

Zasedání katedry zahájil vedoucí katedry s. prof. G. Riedel zjištěním, že vydání nové učebnice dalo mimo jiné podnět k úvahám o stavu marxistické filosofické práce v posledních letech a o vhodnosti dosavadní struktury osnov kursu dialektického materialismu pro vysoké školy. Úvodní slovo k diskusi přednesl s. J. Tauffer, jenž zhodnotil výsledky sovětských diskusi o knize a recenzí knihy a doplnil je kritickými připomínkami vlastními a ostatních členů katedry.

Úvodem se zmínil o kladech knihy, které však nejsou prosty stínů. Učebnice je charakteristická bohatostí a výběrem materiálu. V knize je použito nejnovějších přírodovědeckých poznatků a zkušeností politické praxe, obecné poučky jsou

* Český překlad Dialektický materialismus, SNPL, Praha 1954.

spojovány s aktuálními otázkami vědy, politiky a socialistického budování, což vede čtenáře ke správné představě o úzké souvislosti marxistické filosofie s veškerou společenskou praxí.

Toto spojení je však v učebnici mechanické, vnější, materiál slouží pouze k ilustraci theorie a theoretické otázky se místy přímo utápějí v záplavě příkladů. Rovněž úplně zanedbání otázek lidové demokracie při výběru materiálu jest vážným nedostatkem knihy, hlavně proto, že theoretické zobecnění zkušeností vývoje v lidových demokraciích má mimořádný význam pro komunistické strany těch kapitalistických zemí, kde široké demokratické hnutí stojí před možností demokratické revoluce.

Za klad knihy lze považovat snahu autorů, ukázat specifičnost projevů zákonů dialektiky v socialistické společnosti, i když se to autorům vždy nezdařilo. Přínosem knihy jest jistě kritika buržoasních filosofických směrů a názorů, nestačí však pouhé jejich zamítání bez přesvědčivé argumentace, což neposiluje čtenářovu důvěru v sílu dialektického materialismu. Zařazení kapitoly »Materialistická dialektika jako theorie poznání a logika marxismu-leninismu« je sice nutno uvítat, autorům se však nepodařilo otázku vysvětlit a lze se jistě ztožnit s názorem (Ruml, Slejška a j.), že výklad otázky je krokem zpět od závěrů, k nimž dospěla diskuse o logice. Nelze na příklad souhlasit s tvrzením, že »marxismus (teprve!) formální logiku... přeměňuje na vědeckou disciplínu«. Autoři neřeší otázku poměru logiky jako vědy k dialektice, otázku předmětu logiky a pod. I když jde o problémy marxistickými filozofy dosud nedořešené, je nutné k nim zaujmout určité stanovisko, jinak nemá smysl tuto kapitolu do učebnice zařazovat.

Nedostatky knihy pramení podle názoru s. Taufer a ze tří příčin, a to: z chyb v práci autorského kolektivu, ze současného stavu marxisticko-filosofické práce a z obecně používané a již žité struktury osnov kursů dialektického materialismu.

K chybám prvního druhu, o nichž mluví mnoho účastníků všech diskusí a všechny recenze knihy a které mohou být poučením všem přednášejícím dialektického materialismu, patří především dogmatičnost výkladu: některé these jsou prohlašovány a nikoliv objasňovány, mnohdy chybí rozbor theoretických problémů, obecné poučky jsou pouze ilustrovány souhrnem příkladů, před čtenáře nejsou kladeny problémy, jež by ho nutily s autorem přemýšlet o jejich řešení, marxistická filosofie je podávána jako uzavřený systém a pod. Společným zdrojem těchto chyb je, zdá se, metoda, která nedbá toho, že čtenář si má osvojit marxistickou filosofii jako zobecnění poznatků věd a zkušeností ostatní společenské praxe a že je proto třeba při výkladu vycházet z rozboru otázek vědecké a politické praxe a jich řešením dojít k obecným filosofickým závěrům. Jedině tak čtenář pochopí, že theorie nejen slouží praxi, ale že je zobecněním této praxe, že praxe je východiskem theorie a poznání vůbec a že theorie se rozvíjí z potřeb praxe.

Učebnice neobjasňuje dostatečně jednotu dialektiky a vykládá odtrženě jednotlivé rysy dialektiky i filosofického materialismu, nedbá jednoty metody a theorie, historické výklady jsou zpracořovány povrchně a nejsou organicky spjaty se systematickým výkladem a pod. Nepřesnost definicí a některé formální nedostatky knihy nelze rovněž pominout.

Nedostatky druhého druhu lze přičíst, jak již bylo řečeno, situaci na marxistické filosofické frontě, která se od Ždanovovy kritiky v r. 1947 změnila jen natolik, že autoři filosofických prací si sice volí na rozdíl od dřívějšíka aktuální temata, na něž pak aplikují poučky dialektického materialismu, ale nevyházejí ve svých pracích, jak to doporučuje Ždanov, z aktuální obecné problematiky přírodních a společenských věd, aby zkusili své síly na nových otázkách, aby je tvůrčím způsobem řešili a poskytli tak jednak pomoc vědám, jednak obohacovali a rozvíjeli sám dialektický materialismus. Vyžaduje to oršem také spolupráci vědeckých pracovníků s filozofy a jest si jen přáti, aby se materialističtí vědci zabývali filozofií více než dosud. S. Taufer ukázal, jak některé problémy přírodních věd vyžadují rozvíjení určitých otázek a kategorií dialektického materialismu (pohyb vůbec a progresivní vývoj, kausalita, vztah příčinnosti a zákonitosti, nutnost a nahodilost a pod.). Lze proto považovat za hlavní úkol v dalším rozvíjení marxistické filosofie zkoumání a klasifikaci kategorií materialistické dialektiky v souvislosti s potřebami vědecké a politické praxe, jak ukazuje ve svém článku G. Gak (Komunista čís. 13/1954).

Tato určitá stagnace ve filosofické práci se nutně musela projevit také v nedostatečných učebnicích, která nevěnuje dosti pozornosti kategoriím, povrchně je vykládá, odbývá některé důležité problémy dialektického materialismu a pod. Autoři se nemohli opířt v této oblasti o monografické práce a nelze žádat, aby práci, která je úkolem celé marxistické filosofické obce, vykonal kolektiv autorů knihy.

Třetí druh nedostatků knihy spočívá v tom, že kategorie jsou mechanicky spojovány s jednotlivými rysy metody nebo teorie a tím ochuzovány, že jednotlivé problémy marxistické filosofie jsou od sebe izolovány, že metoda a teorie jsou odtrženy, že se některé výklady opakují a pod. Příčinou těchto nedostatků jest dosud používaná struktura výkladu dialektického materialismu.

V diskusích o knize a v recenzích knihy, jakož i při sestavování osnov dialektického materialismu pro sovětské vysoké školy vyskytlo se dosti hlasů, žádajících změnu dosavadní struktury v tom směru, aby výklad dialektického materialismu začínal otázkami materialistické teorie a přešel pak k výkladu dialektiky. Základní obtíž tohoto uspořádání spočívá v tom, že gnoseologie, t. j. teorie poznání by byla probírána před výkladem metody poznání. Dále doporučují mnozí, aby kategorie byly vyloženy ve zvláštním samostatném oddíle a nikoliv u jednotlivých rysů metody nebo teorie.

Je jasné, že je třeba zvolit takovou formu výkladu, aby bylo dosaženo co největší jednoty metody a teorie a aby výklad byl didakticky co neúčelnější. Nestačí mechanické přechzení metody a teorie ve výkladu, je třeba při změněném pořadí změnit celou vnitřní strukturu výkladu i teorie i metody a přihlídnout k uvedené námitce proti probírání gnoseologie před metodou.

Někteří členové katedry považují za neúčelnější, aby po historickém úvodním výkladu, jenž by ukázal obecné filosofické problémy v jejich vývoji, byly vyloženy otázky materiálnosti světa, zákonitosti vývoje hmoty a prvotnosti hmoty a druhotnosti vědomí, pak dialektická metoda a gnoseologie a závěrem filosofické kategorie. Dosáhlo by se tím toho, že pro výklad dialektiky by byl posluhač vyzbrojen znalostmi filosofického materialismu a závěrečný výklad kategorií by uzavřel všechny získané znalosti v pevný systém.

V diskusích připomněl s. J. Bartoš (kat. dial. a hist. mat.), že po učebnici dialektického materialismu je nutno požadovat, aby u jednotlivých statí uváděla odkazy na klasiky marxismu-leninismu, případně na jinou důležitou literaturu, aby si čtenář mohl prohloubit své znalosti dalším studiem. Je proto vážným nedostatkem knihy, že to nečiní.

Soudr. J. Novák (kat. zákl. marx.-len. univ.) soudí, že při výkladu materialistické teorie před dialektickou metodou se setkáme s novou obtíží: posluchač bude seznamován s otázkami materiální jednoty světa, pohybu hmoty a jejího vývoje a pod., aniž mu byly před tím vyloženy otázky všeobecné souvislosti, pohybu a vývoje, změny kvality atd. Jest zřejmé, že se při tomto způsobu výkladu rovněž nevyhneme opakování. Výklad kategorií ve zvláštním oddílu naruší podle jeho názoru souvislost kategorií s jednotlivými rysy dialektiky.

Soudr. J. Cetyl (kat. dějin filos.) se domnívá, že se teorie a metoda v dialektickém materialismu natolik prolíná, že jejich rozdělování při výkladu je značně umělé; proto rozhodně nebude vadit, nepřidrží-li se struktura výkladu tohoto rozdělení. Problém struktury výkladu marxistické filosofie však rozhodně není jen otázkou didaktickou a její řešení předpokládá další hlubší poznání a zpracování marxistické filosofie. — Při odděleném probírání kategorií materialistické dialektiky bude výklad dialektiky natolik ochuzen, že se omezí na obecné poučky; je třeba uvážit, není-li proto možno při probírání kategorií vyložit všechny otázky dialektiky.

Soudr. H. Steinerová (kat. zákl. marx.-len. univ.) soudí, že metodu a teorii lze rozlišit, je třeba ovšem uvážit, že vykládáme dialektiku jednak jako vědu, jednak jako metodu. Považuje za účelné začít výklad materialistickou teorií a kategorie vyložit souhrnně nakonec, což umožní použít při jejich výkladu celého arsenálu vědomostí, jež byly získány při předchozím výkladu.

Soudr. prof. G. Riedel poukazuje na to, že za své dlouholeté praxe vyzkoušel prakticky před nejrozmanitějším forem posluchačů všechny navrhované způsoby výkladu (včetně nesprávného způsobu Plechanovova) a poznal, že každý způsob má své pedagogické výhody i nevýhody. Doporučuje volit vždy způsob nejlépe odpovídající úrovni publika. Pro elementární kurs na vysokých školách považuje

za nejučelnější postup, odpovídající vnitřní struktuře dialektického materialismu, s přihlédnutím k didaktickým potřebám. Začít tedy po výkladu vzniku dialektického materialismu a zdůraznění jednoty theorie a metody výkladem theorie s výjimkou gnoseologie, přejít k výkladu metody a otázek gnoseologie a přistoupit pak k podrobnému výkladu jednotlivých kategorií dialektiky, i když některé z nich musely být stručně rozebrány již při výkladech dřívějších.

Pro odborné filosofy navrhuje výklad kategorií, který by sledoval jejich vývoj v procesu rozvoje lidského poznání a dějin filosofie.

Soudr. A. Dvořák (kat. dial. a hist. mat.) se přiklání k názoru, že je třeba začít výkladem metody a že znalosti theorie potřebné pro pochopení výkladu metody si osvojí posluchač v úvodním historickém výkladu. Výkladem kategorií v samostatném oddílu se nic nezíská, výklad dialektiky bude tím ochuzen a ztratí se souvislost jednotlivých kategorií s obecnými poučkami dialektiky.

Soudr. M. Ovesný (kat. zákl. marx.-len. Vys. šk. zeměděl.) je přesvědčen, že oddělený výklad kategorií přispěje k jejich důkladnějšímu objasnění. Jest třeba ovšem uvážít, že kategorie musí být za tím účelem ústrojně uspořádány. Navrhuje, aby byl vypracován návrh osnov výkladu dialektického materialismu v nové struktuře.

Závěrem konstatoval s. prof. G. Riedel, že diskuse o knize nám musí být popudem, abychom přispěli podle svých sil k rozvoji filosofické práce a abychom se nebáli hledat nové formy výkladu dialektického materialismu, ovšem se vši zodpovědností.

Laroslav Taufer